

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ

LIBRA

**ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ
КАФЕДРИ ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ
ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ**

Випуск IV

ОДЕСА
ОНУ
2017

УДК 94(100)“-04/17”(08)

L53

Рекомендовано до друку Вченою радою
історичного факультету
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 12 вересня 2017 р.

Рецензенти:

С. Б. Сорочан – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

В. М. Хмарський – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Науковий редактор

І. В. Немченко

Технічний редактор

О. М. Луговий

Libra : збірка наукових праць кафедри історії стародавнього світу та середніх віків / під ред. І. В. Немченко. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. – 190 с.
ISBN 978-617-689-235-9

Четвертий випуск збірки «Libra» вміщує результати наукових розшукув, проведених в межах наукової теми кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження інтелектуальної історії Європи (від античності до раннього модерного часу)» (№ держреєстрації – 0113U002694). В ньому представлено статті, присвячені різноманітним аспектам інтелектуальної історії Європи, починаючи від доби античності та завершуючи XVII ст.

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-235-9

© Кафедра історії стародавнього світу
та середніх віків ОНУ імені І. І. Мечникова

В. Г. Циватий

**Національні особливості інтелектуальної історії Франції
доби класичного Середньовіччя:
політико-дипломатичний та інституціональний контексти**

У добу класичного Середньовіччя, поряд з виникненням і еволюцією європейської системи держав, відбувається об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення політики та органів держав Європи. Початкові форми інституціоналізації (наприклад, інституціоналізація книгодрукування; інтелектуальні гуртки; інститут колекціонування тощо) виникають на рівні самоорганізуючих процесів¹.

Інтелектуальна історія досліджує широкий спектр питань і включає різноманітні складові: традиційну філософськи орієнтовану історію ідей, ідейних систем, історію суспільної, політичної, політико-дипломатичної, філософської, історичної думки, а також соціально-інтелектуальну історію, зосереджену на соціологічному й організаційному аспектах пізнавальної діяльності.

Сучасні представники зарубіжної та вітчизняної школи інтелектуальної історії: Р. Дебре, Дж. Хайам, К. Брінтон, Р. Стромберг, Д. Росс, Дж. Вуд, Л. Репіна, І. Немченко, М. Мінаков, М. Бобкова, М. Петрова, Л. Зашкільняк, В. Циватий, Л. Нестеренко, С. Лиман, В. Дятлов, А. Домановський,

¹ Див. дет.: Циватий В. Г. Институционализация дипломатической службы европейских государств на рубеже Средневековья и раннего Нового времени: теоретико-методологический аспект // *Codrul Cosminului*. – 2012. – Т. XVIII. – №. 2. – Р. 287-294; Циватий В. Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) // *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. – Вип. 4. – К., 2000. – С. 268-274; *Властные институты и должности в Европе в Средние века и раннее Новое время: Монография / отв. ред. Т. П. Гусарова*. – М., 2011; Ивонин Ю. Е. *У истоков европейской дипломатии нового времени*. – Минск, 1984.

О. Радзиховська, В. Чепіженко, П. Тоцький, І. Колесник, М. Кірсенко, П. Котляров та ін.

Однією із вихідних передумов сучасної інтелектуальної історії є усвідомлення нерозривного зв'язку між історією самих ідей та ідейних комплексів, з одного боку, і історією умов і форм інтелектуальної діяльності, з іншого.

Наприкінці XV ст. постають явні обриси принципово нового політичного порядку в Європі, утвореного територіальними державами. Політична ситуація після подій Столітньої війни (1337-1453) суттєво змінилася завдяки тому, що значно зміцнилися монархії, й у більшості держав, зокрема Франції, Іспанії та Англії, завершувався процес внутрішньої консолідації. Саме в цих країнах було закладено основи сучасних національних держав, у той час як розробленість Німеччини й Італії залишалась непереборною. Ці тенденції знайшли свої чітке відображення в подальших політико-дипломатичних подіях Італійських воєн (1494-1559)².

Період XII-XV ст. став для європейського суспільства часом різнопланових змін, трансформацій та інновацій. Найбільш чітко нові тенденції виявили себе у формуванні нового французького суспільства в цілому, та зокрема – формуванні ментальних установок та особистості нового типу. Одним із таких чинників впливу слугувало поширення у Франції практики книгодрукування як нового напрямку розповсюдження інформації у французькому суспільстві³.

Початок французького Відродження відноситься до французького вторгнення в Італію у 1494 р. під час правління Карла VIII до смерті Генріха IV у 1610 р. Правління Франциска I (1515–1547) і його сина Генріха II (1547–1559), як правило, вважається вершиною французького Відродження.

² Циватый В. Г. Франко-испанские отношения конца XV – начала XVI века. Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03. – Всеобщая история, 1995.

³ Див. дет.: Le Goff J. Les mentalités: une histoire ambiguë // Faire de l'histoire. III. – Paris, 1974. – P.76-94; Vovelle M. Idéologies et mentalités. – Paris, 1982; Chartier R. Histoire intellectuelle et histoire des mentalités. Trajectories and questions // Revue de Synthèse. – Sér. 3. – 1983. – V. 8. – P. 277-307.

Починаючи з кінця XV ст. французький королівський двір стає одним з найбільш блискучих дворів й інтелектуальним європейським осередком у Західній Європі.

Короля Франциска I за його поетичний талант і здатності цінувати вміння володіти пером та інтелект інших людей називали «батьком красномовного письменства». Під впливом італійських походів король Франції, його сестра Маргарита Наваррська й оточуючі їх персони стали приділяти багато уваги античній спадщині – творам античних авторів, античній скульптурі, класичній латинській мові, поезії та літературі тощо.

Вивчення самого явища колекціонування в історичному, інституціональному, культурному й мистецькому контексті пов'язане з певними труднощами: серйозне збиральництво (колекціонерство) завжди було досить екзотичним видом захоплення; колекціонування, як правило, індивідуалізованим й персоніфікованим, з цієї причини дуже мало «династичних» колекцій; колекції часто «розсипалися» (не залишивши описів, каталогів), через об'єктивні чинники – соціальні катаклізми і війни.

Основний секрет збиральництва (колекціонерства) і його притягальна сила – це створення інтелектуального цілого з безлічі окремішностей, а також перетворення різного в єдиний інтелектуальний скарб. Колекції, як правило, формують власний світ збирача й проникнуті його інтелектом, темпераментом, душею, позначені ментальним типом його смаків і пристрастей⁴.

Колекціонерство у Франції зароджується паралельно з аналогічними процесами в інших європейських країнах і швидко, уже в другій половині XV ст., стає помітним феноменом у житті французького суспільства епохи Ренесансу. Був зроблений крок від безсистемного збиральництва до появи колекцій (або їх прототипів), що мають культурну та наукову спрямованість. Збирання колекцій перетворюється в явище, що охоплює буквально всі верстви населення. Належність до еліти не означала обов'язкової наявності колекції, але сама колекція дозволяла навіть незнатній пересічній особистості бути

⁴ Le Goff J. Les intellectuels au Moyen Age. – P., 1957.

прийнятою в коло обраних. У такий спосіб у Франції починають формуватися інтелектуальні осередки і започатковується світ ідей та інтелектуальних практик⁵.

Особливістю французького Відродження був інтерес до традицій народної культури, творчо освоєваної гуманістами поряд з античною спадщиною. Поезія К. Маро, твори гуманістів-філологів Е. Доле і Б. Депер'є, що входили в гурток Маргарити Наваррської (сестри короля Франциска I), прийняті народними мотивами й життєрадісним вільнодумством.

Ці тенденції яскраво виявилися в сатиричному романі видатного письменника епохи Відродження Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель», де сюжети, почерпнуті зі старовинних народних сказань про веселих гігантів, поєднуються з висміюванням вад і невігластва сучасників, з викладенням гуманістичної програми виховання і освіти в душі нової культури й інтелектуальних покликань. Зліт національної французької поезії пов'язаний з діяльністю Плеяди – гуртка поетів на чолі з Ронсаром і Дю Белле.

У період гугенотських воєн широкого розвитку отримала публіцистика, яка виражала відмінності в політичній позиції протидіючих сил суспільства. Найвидатнішими політичними мислителями були Ф. Отман і Дюплесси Морне, які виступали проти тиранії, і Жан Боден, який виступав за зміцнення єдиної національної держави на чолі з абсолютним монархом.

Ідеї гуманізму знайшли глибоке осмислення в «Дослідах» Мішеля де Монтеня. Монтень, Рабле, Бонавантюр Депер'є були яскравими представниками світського вільнодумства й відмовлялися від релігійних світоглядних основ.

Вони, продовжуючи традиції своїх попередників, критикували схоластику, середньовічну систему виховання й освіти, начотництво, релігійний фанатизм. Головний принцип етики Мішеля де Монтеня – вільний прояв людської індивідуальності, звільнення розуму від підпорядкування вірі, повноцінність емоційного та інтелектуального життя.

⁵ Собирательство и меценатство в эпоху Возрождения / ред.-сост. А. В. Доронин, О. Ф. Кудрявцев. – М., 2015.

У мистецтві французького Відродження, як особливій формі французького інтелектуального уособлення, на перший план висунувся жанр портрета. Його видатними майстрами стали: Ж. Фуке, Ф. Клуе, П. і Е. Дюмустьє. У скульптурі прославився Ж. Гужон⁶.

Поряд зі змінами в політичній, соціально-економічній і культурній сферах, формуються підвалини основ державної дипломатичної служби й відбувається інституціоналізація зовнішньої політики і дипломатії європейських держав. Дипломатична практика і дипломатичні служби європейських держав інституціоналізувалися у відповідь на зміцнення державної влади. Постійна дипломатична служба набувала швидкого поширення та вжитку в практиці міждержавних відносин. Так, із 1510-х рр. – у Папській державі, із 1520-х – в Англії, в Імперії – за доби Карла V. З кінця XV ст. й до середини XVI ст. це вже стало європейською традицією. Важливим фактором її поширення було саме книгодрукування як засіб поширення важливої офіційної інформації.

Одне з центральних місць у теорії й практиці дипломатії класичного Середньовіччя посідали саме проблеми розуміння сутності, функцій і методів реалізації влади у сфері зовнішніх зносин. Із цією проблематикою пов'язані й оцінки сучасників щодо різноманітних державно-правових форм і типів правління, інституціональних політичних процесів, характеристик реальності й створення ідеалів при висвітленні завдань та практичної діяльності влади, у тому числі у сфері зовнішніх зносин і дипломатичної практики. Саме через друковану книгу вони могли їх поширювати і апробувати в інтелектуальному середовищі серед інтелігенції, політиків і дипломатів. Особливого поширення набули трактати про форми державної влади і державного устрою, про переговорний процес і правила

⁶ Воронина Т. С., Мальцева Н. Л., Стародубова В. В. Искусство Возрождения в Нидерландах, Франции, Англии. – М., 1994.; Садыкова Ю. Е. «Мастер из Мулена» Жан Хей и французское искусство конца XV века: между Средневековьем и Возрождением. – М., 2012.

ведення переговорів, політичні трактати і памфлети, політичні й дипломатичні мемуари тощо⁷.

Постійна дипломатична служба наприкінці XV – протягом XVI ст. набувала швидкого поширення та вжитку в практиці міждержавних відносин. Філіп де Коммін, політик і дипломат другої половини XV – початку XVI ст., відзначає: «Два могутніх владарі-державці, якщо вони мають бажання жити в злагоді, не повинні часто бачити одне одного, а спілкуватися їм належить посередництвом досвідчених і мудрих осіб, які будуть проводити переговори і залагоджувати суперечки»⁸.

Інформація про внутрішнє становище в інших державах та їх зовнішньополітичні та політико-дипломатичні плани незвично розширилася. Можливість співставлення відомостей, які надходили від послів із різних держав, розвивала вміння дипломатів критично розбиратися в інформації та сприяла розширенню їх світогляду, інтелектуального розвитку й освіченості⁹.

Серед політичних засобів Філіп де Коммін, французький дипломат, інтелектуал і засновник теорії французької дипломатії, рішуче віддає перевагу дипломатії. Дипломатія для Філіпа де Комміна – це мистецтво, в якому державець має можливість віднайти якнайкраще застосування своєму розумові, досвіду й мудрості. У своїх «Мемуарах» Коммін залишив численні поради та настанови у справі, в якій він був визнаним майстром-віртуозом, дипломатом із великим практичним досвідом¹⁰. Саме в них особливо виразно виявляється його інтелект й прагматична думка, звільнена від середньовічної рицарської та християнської етики.

Французький політик і дипломат Філіп де Коммін, як і відомий його італійський колега Нікколо Макіавеллі, виявляє

⁷ Кальєр Ф., де. О способах ведения переговоров с государями: Перевод первого французского издания 1716 г. – М., 2000.

⁸ Коммин Филипп де. Мемуары / пер. с франц. Ю. П. Малинин. – М., 1987. – Кн. 1. – Гл. XIV. – С. 299-309.

⁹ International Relations / Edited by Stephen McGlinchey. – Bristol, England, 2017.

¹⁰ Див.: Commynes Ph. de. Mémoires. – Р., 1924-1925. – Т. 3. – Ch.VIII.

повну безпринципність у своїх правилах проведення політичної гри, однак не виправдовує політичні вбивства. Він, наприклад, настійливо рекомендує дипломатичне шпигунство, підкуп за сприяння послів людей в оточенні супротивника і схвально відзивається про тих мудрих державців і послів, які вміють це робити. Для нього дипломатія – це утаєна боротьба, в якій виграють наймудріші¹¹.

Наприкінці XV ст. у Франції розпочинається процес інституціонального розвитку книгодрукування як відзив на підйом економіки, централізацію французької держави, зміцнення й централізацію королівської влади та зростання ролі зовнішньополітичного чинника, і зокрема – французької дипломатії та французької культури. У добу Середньовіччя посилюється потреба в алфабетизації населення та книгодрукування як новий спосіб передачі текстів, стає супутнім чинником політико-дипломатичних процесів, які активно розвиваються в цей період та поширюються через культурні трансформації нового суспільства та ментальних установок особистості на рубежі Середньовіччя та раннього Модерного часу.

Перший друкарський верстат з'явився у Франції порівняно пізно – багато перешкод чинили синдикати писарів. Першу книжку у Франції надрукували латиною лише 1470 р. Перші друкарні було створено в Парижі при Сорбонні як допоміжні структури. Перші приватні друкарні як самостійні приватні підприємства з власною інфраструктурою з'являються в Парижі й Ліоні. Починається повільний, але невпинний процес орієнтації книговидавців на споживача – у Ліоні книжки не підлягали цензурі Сорбонни, крім того, їх розцінювали як звичайний товар і вільно продавали на будь-якому міському ринку¹².

¹¹ Commines Ph. de. Mémoires. – P., 1924-1925. – Т. 3. – Ch.VIII. – P. 220.

¹² Гринишина І. І., Марченко Т. М. Еволюція французької книжки: від книгодруку до інтернету // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – Вип. 5, ч. 2. – С. 27-30.

Перша книжка французькою мовою була надрукована у 1477 р. З кінця XV – початку XVI ст. видавці друкують переважно масову літературу – лицарські романи, календарі, казки, політичні та наукові трактати тощо. У наступні століття друк книг був пов'язаний безпосередньо з продажем, адже зазвичай власник друкарні був одночасно і власником книгарні. Перша Королівська друкарня – державна друкарня Франції – була заснована за наказом політика і дипломата кардинала Рішельє у XVII ст.

У переважно світські та політико-дипломатичні сфери французька книжка знову переорієнтувалася вже у XVIII ст. У цей період створюються енциклопедичні видання (наприклад, «Енциклопедія...» Дідро), друкуються збірки міждержавних договорів та інші дипломатичні видання. Усі традиції книгодрукування і французької книги Середньовіччя були успішно рецепійовані в нові інституції раннього модерного часу¹³.

Книгодрукування у Франції початку XVI ст. вже уособлює власне французьку книжкову культуру, і відповідно відбувається процес французького впливу на європейську книжкову культуру та взаємозбагачення між різними книжковими культурами Європи¹⁴.

Головним джерелом для вивчення витоків французького книгодрукування другої половини XV ст. та його ролі в розвитку культури Франції та книжкової спадщини є французькі інкунабули, які зберігаються у світових бібліотечних зібраннях. А друкована французька книга – це вже не просто друк окремого видання, а видавничий процес у сукупності технічного (типографське здійснення друку), соціально-економічного, політико-дипломатичного та культурного

¹³ ARS HISTORICA. Сборник в честь Олега Фёдоровича Кудрявцева / Сост. и отв. редактор А. К. Гладков. – М., СПб., 2015; Королевский двор в политической культуре средневековой Европы: Теория. Символика. Церемониал / Отв. ред. Н. А. Хачатурян. – М., 2004.

¹⁴ Книга в культуре Возрождения. – М., 2002; Историческая память в культуре эпохи Возрождения / отв. ред. Л. М. Брагина. – М., 2012.

аспектів, а сама книга як сукупність чітко визначених її елементів – форми, структури, оформлення і змісту.

У цілому ж французька книга доби Середньовіччя є джерелом для вивчення соціо професійних груп та соціально-культурних верств населення та її рецепції як на європейському, так і світовому рівнях. Професійно соціоорієнтованими групами досліджуваного періоду були, перш за все духовенство, панівна верхівка, банкіри, дипломати та інтелігенція¹⁵.

Французька книга стає важливим носієм інформації та формує певне інформаційне поле французького суспільства, оскільки вже в цей період можна говорити про історію та особливості окремих елементів структури книги (марка друкарів і видавців), типографський матеріал, історію окремих типографій, історію окремих видавців, особливості взаємовпливу рукописної та друкованої книги тощо.

У цей період чітко окреслюється проблема книгодрукування як нового етапу в інформаційній культурі Франції, та її ролі в розвитку європейського інформаційного простору. Для цього періоду характерна специфіка формування зовнішнього вигляду, структури, допоміжного апарату, декору та ілюстрацій французької друкованої книги доби Середньовіччя та раннього Модерного часу.

Соціально-політична думка доби класичного Середньовіччя була зорієнтована на стабільність суцього й головне завдання суспільства вбачала в забезпеченні його сталості й незмінності шляхом упередження змін, розбрату й війн. Усі зміни й потрясіння в суспільстві в кінцевому рахунку пояснювалися людськими вадами. Соціально-політична доктрина, яка виражала інтереси панівного класу, апелювала до морального обов'язку людини й вимагала від нього бути справедливим як заради досягнення головної мети життя – рятунку душі, так і заради встановлення суспільного порядку й збереження його в постійності¹⁶.

¹⁵ Эльфонд И. Я. Образ власти: Pro et contra. Политическая мифология, пропаганда и культура во Франции XVI в. – Саратов, 2011.

¹⁶ Трубникова Н. В. Французская историческая школа «Анналов». – М., 2016; Искусство и культура Европы эпохи Возрождения и раннего

На рубежі Середньовіччя і раннього Модерного часу відбувається формування фактора, про який ми інколи забуваємо – це процес становлення політичної та інтелектуальної культури суспільства, його психологічна подoba і характерні риси, відбувається започаткування процесу формування буржуазного менталітету. І аналізуючи зовнішню політику і дипломатію, інституціональні політико-дипломатичні процеси, на нашу думку, необхідно обов'язково враховувати його вплив і роль у міждержавних і внутрідержавних відносинах.

Фактор інтелектуальної історії, політичної культури і книгодрукування є новим чинником формування та поширення тогочасної інтелектуальної культури французького суспільства. Адже саме наприкінці XV – на початку XVI ст. починається процес формування націй і бурхливий ріст національної самосвідомості, процес етичного оновлення суспільства й становлення гуманістичної культури Франції, книгодрукування та французької книги¹⁷.

Ідеологи гуманізму й у подальшому проповідники Реформації повсюдно здійснювали «очищення» розуму від нашарувань минулого. Європа відчувала новий поштовх у духовному житті суспільства¹⁸.

На рубежі Середньовіччя і раннього Модерного часу відбувається процес зміни інтелектуальних і ментальних установок суспільства. За словами Жоржа Дюбі, класичне середньовічне суспільство характеризується не лише одними економічними основами, але і продукованими ним уявленнями про себе самого, адже люди частіше за все поводять себе у

Нового времени: Сборник трудов в честь Всеволода Матвеевича Володарского. – М., 2016.

¹⁷ Lecoine J. L'Idéal et la Différence: La perception de la personnalité littéraire à la Renaissance. – Genève, 1993. – P. 196-216, 639-696.

¹⁸ Chartier R. Incrire éffacer. Culture écrite et littérature (XI-XVIIIe siècle). – P., 2005.

відповідності не з дійсними умовами життя, а й з тим образом, який вони уявно, на ментальному рівні сформували¹⁹.

Отже, шлях до інтелектуально нового не проходив по прямій висхідній лінії, а навпаки, при збереженні загальної схоластичної орієнтації, у ньому перепліталися елементи старого й нового способів мислення, старі й нові ментальні установки, траплялися і компроміси, але при цьому нове мислення вимагало свого прояву, і, насамперед, у питанні соціуму і влади: що таке «влада» у новому світосприйнятті і яким є реальне місце владаря-державця в цьому новому суспільстві, у період політичної та політико-дипломатичної інституціоналізації. Важливим фактором у прискоренні цих процесів був процес інституціонального розвитку книгодрукування у Франції та інших європейських державах.

Інтелектуальна історія Франції класичного Середньовіччя моделює та добре унаочнює й ілюструє головні тенденції європейського розвитку й змін ментальних досягнень людства, «історію ідей», виявляє духовні зразки, «інтелектуальні парадигми» чи «абсолютні передумови», розглядає їх конкретний зв'язок з історією і прогностичними соціально-політичними діями. Пояснення подій і фактів у контексті світорозуміння минулих поколінь відкриває нові шляхи до пізнання суспільства епохи доби нової інтелектуальної історії й розуміння протистояння політичної теорії та політико-дипломатичної практики.

Спроба побудувати модель політико-правової та політико-дипломатичної думки Франції класичної середньовічної епохи, звичайно, не є вичерпною і остаточною. Практично всі вищезгадані підходи тією чи іншою мірою наближають нас до розкриття й розуміння своєрідності поглядів на владу, право, державу, інтелектуальну спадщину соціуму, внутрішню й зовнішню політику держави, книгодрукування і книгу як носія інформації, інформаційне суспільство, процеси їх

¹⁹ Duby G. Histoire sociale et idéologies des sociétés // Faire de l'histoire, I. – P., 1974. – P. 147–168; Дебре Р. Інтелектуальна влада у Франції / Пер. з франц. – К., 2008. – 304 с.

інституціоналізації, а, відповідно, допомагають також скласти уявлення про людей тогочасної епохи та світогляд пересічної та непересічної особи доби класичного Середньовіччя. Французька книга доби Середньовіччя відіграла доленосну роль в історії, теорії та практиці французького державотворення та гуманістичної культури Франції.

Франція в добу класичного Середньовіччя стає осередком інтелектуального розвитку тогочасної Європи. Формуючи свої національні традиції та інтелектуальні моделі світогляду за новими інтелектуальними парадигмами, зокрема у сфері теорії та практики дипломатії, Франція привнесла ці інтелектуальні традиції й у нову трансформаційну добу – добу раннього модерного часу.

Перелік скорочень

ВВ – Византийский временник

ДАОО – Державний архів Одеської області

ЗРВИ – Зборник радова Византолошког института

CLM 28800 – Codex Latinus Monacensis 28800 (Bayerische Staatsbibliothek, München).

CLP 7239 – Codex Latinus 7239 (Bibliothèque Nationale, Paris).

CQ – The Classical Quarterly

DOP – Dumbarton Oaks Papers

MPG – Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca / Ed. J.-P. Migne.

TM – Travaux et Mémoires du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation Byzantines

ЗМІСТ

Від редактора	3
Буйских С. Б. П. О. Карышковский – поэт милостью божьей	5
Волканов С. І. Образ Нікія у висвітленні Фукідіда	8
Стебеляк О. В. Філон Александрійський як історик (на матеріалі трактату «Життя Мойсея»)	19
Водько В. І. Інтерпретація поглядів Феодора Мопсуестійського в листі ієрархів вірменської церкви до Прокла, патріарха Константинопольського	33
Луговий О. М. Межі «Духовної сім'ї» та «деспотії» василевса ромеїв за матеріалами трактату «Про церемонії Двору»	42
Чепіженко В. В. Річард II в біблійних образах: спроба розвідки з політичного гебраїзму	94
Ціватий В. Г. Національні особливості інтелектуальної історії Франції доби класичного Середньовіччя: політико-дипломатичний та інституціональний контексти	106
Красножон А. В. Монкастро на мапі з Codex Latinus Parisinus 7239	118
Немченко І. В. Політичні концепції Томаса Гоббса під кутом зору феміністських дослідниць	134
Тоцький П. М. Ідея національної державності в політичних концепціях Рішельє та Б. Хмельницького	144
Майборода П. А. Ad memogram. Бібліографія А. Г. Готалова-Готліба (1866–1960) (до 150-річчя від народження)	154
Abstracts	184
Перелік скорочень	187

Інформація про авторів

Буйских Сергій Борисович, к.і.н., археолог-антикознавець, поет;

Волканов Сергій Іванович, аспірант кафедри історії стародавнього світу та середніх віків;

Стебеляк Ольга Василівна, магістрантка кафедри історії стародавнього світу та середніх віків;

Водько Владислав Ігоревич, аспірант кафедри історії стародавнього світу та середніх віків;

Луговий Олег Михайлович, к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків;

Чепіженко Вадим Віталійович, аспірант та викладач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків;

Цватий Вячеслав Григорович, к.і.н., доцент, Заслужений працівник освіти України, Інститут всесвітньої історії НАН України;

Красножон Андрій Васильович, к.і.н., доцент, завідувач кафедри історії України Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова у 2016-2017 н.р.;

Нємченко Ірина Вікторівна, к.і.н., доцент, завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків;

Тоцький Павло Микитович, старший викладач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків;

Майборода Павло Андрійович, викладач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків у 2013-2016 роках.